

1994-01-01

พฤษภาทมิฬ : มุมมองทางสังคมวิทยา

เสรีน ฤษณะหิตานนท์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

ฤษณะหิตานนท์, เสรีน (1994) "พฤษภาทมิฬ : มุมมองทางสังคมวิทยา," *Journal of Social Sciences*: Vol. 29: Iss. 2, Article 4.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol29/iss2/4>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

พฤษภาทมิฬ : มุมมองทางสังคมวิทยา*

เสริน ปุณณะหิตานนท์

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เรียกว่าพฤษภาทมิฬนั้นในทางสังคมวิทยาแล้วสามารถที่จะนำแนวคิดต่าง ๆ มาอธิบายได้หลาย ๆ แนวคิดขึ้นอยู่กับผู้ที่จะนำมาใช้ ผมได้เลือกเอาแนวคิด 2 แนวมาใช้คือ อันแรกเป็นแนวคิดทางจิตวิทยาสังคม ซึ่งถ้าเรากล่าวว่าจิตวิทยาสังคมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวิทยา เพราะมีการให้ปริญาสังคมวิทยาโดยมีวิชาเอกทางจิตวิทยาสังคม ดังนั้นแนวทางการวิเคราะห์อันหนึ่งก็จะเป็นแนวจิตวิทยาสังคม คือ ทฤษฎีเพิ่มค่า (Value Added) ของนีล สเมลเซอร์ (Neil Smelser)¹⁾ เป็นนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงส่วนอีกแนวหนึ่งเป็นแนวสังคมวิทยาจริง ๆ และปรากฏการณ์ที่เราจะพูดกันนั้นมันค่อนข้างจะตรงกับแนวนั้นอยู่พอดี คือ ทฤษฎีความขัดแย้ง และเนื่องจากผมจะเสนอแนวทฤษฎีความขัดแย้งพอสังเขปจึงขอแนะนำเสนอก่อน ซึ่งเจ้าของผลงานที่นำเอาแนวคิดของ Karl Marx มาปรุงแต่งให้มีลักษณะเป็น axiomatic ก็คือ โจนาธาน เทอร์เนอร์ ซึ่งแนวคิดประกอบไปด้วยสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

ประการแรก ป่อเกิดของปัญหาความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์อย่างมีลักษณะวัตถุวิสัย (objective conflict of interests) ก็คือ การแจกจ่ายทรัพยากรที่หายากอย่างไม่เท่าเทียมไม่เป็นธรรม ซึ่งทรัพยากรที่พูดในที่นี้ก็คือ อำนาจอันมีค่าหายาก ความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์เป็นความขัดแย้งระหว่างคน 2 กลุ่ม คือ ผู้ครอบงำและผู้ถูกครอบงำ หรืออาจใช้คำอื่นคือ ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง คำต่อไปในแนวคิดนี้คือ การตระหนักในผลประโยชน์อันร่วมกันอย่างแท้จริงของผู้ที่ถูกปกครอง ซึ่งมีทางที่จะเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขบางอย่างที่ผู้ปกครองได้ก่อให้เกิดขึ้นหรือไม่ก็เกิดขึ้นเพราะผู้ถูกปกครองสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกันระบายความเดือด-เนื้อร้อนใจหรือปรับทุกข์ให้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดต่อสื่อสารกันโดยทางสื่อมวลชนอาจทำให้ผู้ถูกปกครองสามารถสร้างระบบความเชื่อสอดคล้องกันจนกลายเป็นอุดมการณ์ร่วมกันได้ภายใต้

*บทความนี้ปรับปรุงจากบทถอดแบบบันทึกเสียงการสัมมนา ซึ่งจัดขึ้นก่อนหน้าการสัมมนาเมื่อ 31 พฤษภาคม 2536 จึงมีลักษณะเหมือนการพูด และมีช่วงอภิปรายซักถามผนวกอยู่ด้วย

¹ Turner, J.H. *The Structure of Sociological Theory*. (revised ed.), Illinois Homewood, 1978, Ch. 6.

การนำของคนบางคน บางกลุ่มหรือบางพวก แนวคิดต่อไปคือ ความข้องใจในความชอบธรรมในการแจกจ่ายอำนาจ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ผู้ถูกปกครองได้ตระหนักในผลประโยชน์อันร่วมกันของตนอย่างแท้จริงแล้วและก็จะนำไปสู่การจัดและเริ่มต้นความขัดแย้งโดยเปิดเผยต่อฝ่ายที่ครอบงำหรือผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการรุกรานสิทธิและผลประโยชน์ของผู้ถูกปกครองได้เปลี่ยนสภาพจากการ “โงหัวไม่ขึ้น” มาเป็นมีสิทธิมีเสียงที่จะเรียกร้องเอาอะไรบางอย่างได้ (เปลี่ยนจาก absolute มาเป็น relative deprivations) แนวคิดเรื่องต่อไปก็คือ กระบวนการแยกขั้วแบ่งข้างกันเป็น 2 ฝ่าย (ผู้ปกครอง vs ผู้ได้ปกครอง) อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ผู้ถูกปกครองสามารถสร้างระบบความเชื่อร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน และมีโครงสร้างผู้นำทางการเมืองอย่างเด่นชัด และผลที่ตามมาก็มักจะเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างกลุ่มผู้กุมอำนาจทางการเมืองการปกครองกับกลุ่มประชาชนที่มีจิตสำนึกและมีความตื่นตัวในทางการเมืองสูง (การแยกขั้วในความหมายของ Marx จะมีลักษณะเป็นการแตกแยกออกเป็น 2 พวก คือ ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองทั้งหลายทั้งปวง) นอกจากนั้นก็ยังมีความคิดอื่นอีก เช่น การใช้อารมณ์เข้ามาร่วมอยู่ในการพิพาท, การมองว่าความขัดแย้งเป็นตัวแทนเป้าหมายหรือวิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย เหล่านี้คือ concept ทั้งหมดในทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งผมจะยกตัวอย่างในลักษณะนี้เป็น statement ขึ้นมาบอกความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้ คือ

1. เมื่อมีการแจกจ่ายทรัพยากรที่หายากอย่างไม่เป็นธรรมหรืออย่างไม่เท่าเทียมกันมากเท่าไร ความขัดแย้งระหว่างผู้ถูกรอบงำกับผู้รอบงำก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งถ้าหากเป็นการวิจัยนั้นจะเก็บข้อมูลได้ค่อนข้างยากมาก

2. ยิ่งมีความตระหนักในผลประโยชน์ที่แท้จริงมากเท่าไร ก็ยิ่งจะข้องใจในความชอบธรรมของการแจกจ่ายอำนาจมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งการที่ผู้ที่ถูกปกครองจะตระหนักในผลประโยชน์ที่แท้จริงของตนเองนั้น เขามีการพูดถึงในสิ่งต่อไปนี้คือ อันแรก ถ้าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปกระทบความสัมพันธ์ที่มีอยู่แล้วทำให้ผู้ที่ถูกครอบงำรู้สึกที่ตัวเองเสียหายเดือดร้อนก็จะทำให้พวกนี้เกิดความตระหนักในเรื่องผลประโยชน์ของตัวเอง นอกจากนั้นถ้าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดภาวะแปลกแยก (alienation) ในหมู่ผู้ที่ถูกครอบงำ ก็จะทำให้เกิดความตระหนักในผลประโยชน์และยังมีตัวเสริมอีกคือ ความสามารถที่จะสื่อสารติดต่อกันระหว่างพวกเดียวกัน ยิ่งสื่อสารติดต่อกันได้เยอะก็จะยิ่งตระหนักในผลประโยชน์ร่วมกันมากขึ้น ถ้าต่างคนต่างอยู่ก็ได้แต่บ่นกันไป แม้แต่มาร์กซ์ก็ได้พูดว่า การที่ไม่มีความตระหนักในเรื่องนี้ ก็เพราะมองว่าเป็นปัญหาเฉพาะตัว เป็นชะตากรรมของตัวเองไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น แต่ถ้าเราได้ติดต่อกันมากเท่าไรก็จะเริ่มเกิดความตระหนักดังกล่าว

ในประเด็น 2 ข้อแรกนี้ ผู้ที่สนใจในทางการเมืองการปกครองก็คงจะตระหนักกันดีแล้วว่า การแจกจ่ายทรัพยากรมีค่าหายากในสังคมไทยไม่เป็นธรรมไม่เท่าเทียมกันมากนักน้อยแค่นั้นเพียงไร ขบวนการ 14 ตุลาคม เกิดขึ้นเพราะผู้ถูกปกครองส่วนหนึ่งที่ตื่นตัวในทางการเมืองมีความขบถใจในความชอบธรรมแสดงการต่อต้านผู้มองอำนาจอยู่ในขณะนั้น นอกจากนั้นเขายังอธิบายว่า การที่คนเราจะถ่ายทอดความรู้สึกซึ่งกันและกันได้ดีนั้นเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง อันแรกคือ ความใกล้ชิดกันด้านพื้นที่ ถ้าคนอยู่เป็นกระจุกกันอย่างหนาแน่นโอกาสที่จะสื่อสารกันได้ดีขึ้น อีกอันหนึ่งคือการเข้าถึงสื่อต่าง ๆ ที่จะทำให้คนรับทราบว่าเดือตรอนเสียหายกันในเรื่องอะไร สิ่งหนึ่งที่จะทำให้การตระหนักร่วมกันมีความเข้มข้นขึ้นก็คือ การพัฒนาระบบความเชื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเงื่อนไขของการที่จะพัฒนาระบบความเชื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะต้องอาศัยความสามารถในการสร้าง ideological spokespersons ซึ่งในภาษาไทยเราไม่รู้ว่าจะใช้คำว่าอะไรดี คำว่า โฆษก ก็คงไม่เหมาะ เพราะความหมายคือคนส่วนมากไม่สามารถจะพูดพร้อมกันได้จะต้องอาศัย spokespersons จึงจะสามารถสร้างความเป็นระบบความเชื่ออันหนึ่งอันเดียวกัน ขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม และ 17-21 พฤษภาคม ก็เข้าลักษณะที่ว่านี้

ส่วนในฝ่ายของผู้ครอบงำนั้น เขาก็หาทางพยายามขัดขวางการสร้างความรู้สึกร่วมกันของผู้ถูกรบงำ ซึ่งจะมีประสิทธิภาพเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ที่ครอบงำและวิธีการที่จะใช้ถ้ามีความสามารถน้อยและใช้วิธีไม่ชอบมาพากล การเกิดความรู้สึกร่วมกันของผู้ถูกรบงำก็ย่อมจะเกิดขึ้นมาได้

3. การตระหนักในผลประโยชน์ที่แท้จริงมากขึ้นเท่าไรก็จะยิ่งขบถใจในความชอบธรรมของการแจกแจงอำนาจมากขึ้นเท่านั้น และยิ่งมีความขบถใจในความชอบธรรมของการแจกแจงอำนาจมากเท่าไร โอกาสที่ผู้ถูกรบงำจะ organize ให้เกิดการเริ่มต้นหรือแสดงความขัดแย้งโดยเปิดเผยและมีความคิดที่สำคัญมากอันหนึ่งในทางสังคมวิทยาซึ่งจะอธิบายถึงโอกาสที่จะเกิด overt conflict คือ การริตรอน โดยปกติการถูกริตรอนมีอยู่โดยทั่วไปต่างกันที่ระดับของการริตรอนซึ่งมี concept ที่นักสังคมวิทยาควรจะให้ความสนใจคือ คำว่า absolute กับ relative ซึ่งคำว่า absolute คือเป็นลักษณะที่ว่าริตรอนชนิดที่ว่าไม่สามารถโต้แย้งได้เลยซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบก็อย่างเช่นสมัยจอมพลสฤษดิ์ ในช่วงนั้นจึงไม่ปรากฏความขัดแย้งให้เห็นเพราะฝ่ายบ้านเมืองใช้วิธีข่มขู่แต่พอมีการเปลี่ยนจาก absolute มาเป็น relative การถูกริตรอนที่เปลี่ยนสภาพจึงทำให้มีโอกาสที่จะเกิด overt conflict ได้มาก และเป็นที่ยอมรับในหมู่นักสังคมวิทยาว่า คนที่จะคิดต่อต้านก็คือ คนที่ประสบความสำเร็จบ้างแล้วคือโผล่หัวขึ้นมาได้บ้างแล้ว ความหวังที่จะเกิดความสำเร็จถ้าหากถูกขัดขวางก็จะทำให้เขาคิดต่อต้านคิดกบฏ ส่วนผู้ที่ยังอยู่ในระดับฐานจริง ๆ ไม่เคย

ที่จะคิดต่อต้านแม้แต่คำหนึ่งถึงความอยู่รอดของตนเองหรือ/ครอบครัว ดังนั้นพวกที่เรียกร้องและต่อต้านก็คือพวกที่ประสบความสำเร็จบ้างแล้วนั่นเอง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้เสมอถ้าฝ่ายผู้ครอบงำไม่สามารถแสดงออกมาให้ปรากฏว่าผลประโยชน์ร่วมกันของตัวเองนั้นเป็นอย่างไร โอกาสที่จะเกิด overt conflict ก็จะมีมากขึ้น

ฝ่ายผู้ถูกรวบงำจะต้องสามารถที่จะสร้างผู้นำของตนขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้ขบวนการที่ทำอยู่นั้นรุดหน้าไปได้ ถ้าขาดผู้นำก็ไม่สามารถที่จะจัดระบบขึ้นมาได้ การที่จะสร้างผู้นำแบบนี้ขึ้นมาได้นั้น คำตอบก็คือ จะต้องอาศัยความเชื่อร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ คือหมายความว่า ใครจะขึ้นมาเป็นผู้นำจะต้องเป็นที่ยอมรับโดยทั่วหน้าของผู้ที่ร่วมอยู่ในขบวนการ ผลที่เกิดขึ้นจากการที่มีผู้นำแบบนี้ก็จะทำให้มีโอกาสที่จะแยกตัวมากขึ้นระหว่างฝ่ายผู้ครองอำนาจกับฝ่ายที่ถูกครอบงำ ยิ่งมีการแยกตัวมากขึ้นเท่าไรการที่ความขัดแย้งจะกลายไปสู่ความรุนแรงก็ยิ่งจะมากขึ้นเท่านั้น และยิ่งมีความรุนแรงมากขึ้นเท่าไรยิ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้างการแจกจ่ายทรัพยากรมากขึ้นเท่านั้น

และในความขัดแย้งนั้นก็มีอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งถ้ามีอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องมากเท่าไร ในโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงจะยิ่งมากขึ้น และถ้าหากมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (solidarity) มากเท่าไรก็ยิ่งจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเท่านั้นด้วย และทั้งสองฝ่ายมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในฝ่ายของตนมากก็ยิ่งจะมีโอกาสสร้างความรุนแรงได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าคุณฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้ง 2 ฝ่ายมองว่าความขัดแย้งนั้นไม่ได้เป็นเรื่องส่วนรวมแต่เป็นเรื่องส่วนตัว โอกาสที่ความขัดแย้งจะรุนแรงก็มีมากขึ้นเท่านั้น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคมส่วนหนึ่งเป็นเพราะฝ่ายคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) มองว่าฝ่ายที่ต่อต้านไม่ได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้งเพียงแต่ต้องการจะโค่นล้มพวกเขา (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีพวกคอมมิวนิสต์หรือนิยมลัทธินั้นหนุนหลัง) ในขณะที่พวกเขาทำการยึดอำนาจและสืบทอดอำนาจเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

ในทางกลับกันถ้าเรามองความขัดแย้งเป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง ความรุนแรงก็จะน้อยกว่า เช่นเดียวกันกับการมองความขัดแย้งเป็นเป้าหมายก็ยิ่งมีความรุนแรงมาก แต่ถ้ามองความขัดแย้งนี้เป็นเพียงวิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายความขัดแย้งก็จะมีไม่รุนแรง

ถ้าเรามาดูเหตุการณ์ในเมืองไทยนั้นมีหัวแม่มือกับนิ้วก้อยมานานแล้วและมีมาจนถึงปัจจุบัน แต่ต่างกันที่ระดับของมันเพราะในสมัยก่อนยังไม่มีชนชั้นกลางที่เข้มแข็งพอที่จะทำให้สองฝ่ายนี้ไม่กระทบกัน แต่เดี๋ยวนี้เรามีชนชั้นกลางเข้ามามีบทบาทมาก เราจะย้อนไปดูถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว แต่ผู้นำในสมัยนั้นจะเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นส่วนใหญ่ มีการตระหนักในผลประโยชน์ร่วมกันของผู้ถูกรวบงำและความข้อง-

ใจในความชอบธรรมของผู้ครองอำนาจโดยเฉพาะฝ่ายทหาร และมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด และเมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ซึ่งได้เกิดขึ้นเนื่องจากขบวนการที่แยกตัวออกไปของนิสิตนักศึกษาฝ่ายซ้ายจัดซึ่งมีการเคลื่อนไหวกันภายใต้องค์กรของนิสิตนักศึกษา ประกอบกับบรรยากาศการเมืองภายนอกประเทศที่เอื้ออำนวยด้วยว่าภัยคอมมิวนิสต์มันมีการคุกคามมาก เพราะฉะนั้นขบวนการ 14 ตุลา จึงได้ถูกทำลายและการถูกทำลายนั้นก็เข้ากับลักษณะที่ได้พูดไปแล้วบางส่วนคือ เขาใช้การสื่อสารระดมประกาศข่าวสารต่าง ๆ ออกไปว่า นิสิตนักศึกษาคือผู้ที่จะโค่นล้มราชบัลลังก์ ในขณะที่ผู้ถูกครอบงำไม่สามารถเข้าถึงสื่อต่าง ๆ ได้เลย ไม่สามารถแก้ข้อกล่าวหาหรือตอบโต้ได้เลย

พอมาถึงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เหตุการณ์พลิกกลับถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะพยายามขัดขวางทุกวิถีทางแก้หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ แต่โทรศัพท์มือถือ แฟกซ์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่รวบรวมความรู้สึกความเชื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้ชุมนุมได้ และมี spokespersons ที่ถ่ายทอดกันมาไม่ขาดสาย เพียงแต่ว่าไม่ปรากฏออกมาเด่นชัดเพราะยังไม่มีสถานการณ์อะไรที่ดึงความสนใจของประชาชนได้มากพอ การทำงานแบบอาจารย์โคทม หรือ สนท. นั้น เขามีการทำงานมานานแล้วเพื่อรักษาสภาพกันมาอย่างต่อเนื่องลักษณะทำให้เชื่อใฝ่มั่นไม่มอดดับพร้อมที่จะปะทุหากมีเหตุการณ์ที่เหมาะสม และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเกิดขึ้นก็เพราะเขามีการเปิดช่องทางไว้ เพราะผู้ครองอำนาจพูดอยู่เสมอว่า ประเทศเป็นประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นสิทธิตามรัฐธรรมนูญของผู้ที่ต่อต้านรัฐบาลจึงถูกนำมาใช้ได้อย่างดีไม่ค่อยมีอุปสรรค รัฐบาลมีเพียงแต่อยู่ ปราบ เท่านั้น จึงทำให้ขบวนการต่อต้านมีเวลาพอที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับกลุ่มผู้ต่อต้าน อีกทั้งมีผู้นำการต่อต้านที่มีลักษณะไม่ค่อยประนีประนอมซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่ผู้นำพร้อมที่จะเจรจากับผู้ปกครอง แต่กรณีพฤษภาทมิฬผู้นำต่อต้านหลายคนมีลักษณะยอมหักไม่ยอมงอ ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้ปกครองเองก็มีลักษณะเดียวกันอย่างเช่น มีความคิดที่ว่ากองทัพหนุนตนเอง 2000% ตามที่มีการพูดกันอยู่ และการจัดตั้งรัฐบาลชุดนี้ก็มีลักษณะที่ยึดถือการจัดตั้งรัฐบาลโดยมีเสียงข้างมากโดยไม่คำนึงถึงว่าเขาจะตั้งได้อย่างไร โดยวิธีใด เขาเอาผลเป็นหลัก แต่พวกผู้ต่อต้านคำนึงถึงวิถีทางการจัดตั้งรัฐบาลเป็นหลัก คือ ถ้าการจัดตั้งรัฐบาลด้วยวิถีทางที่ไม่ชอบธรรมแล้วก็ไม่อาจจะยอมรับได้ ซึ่งจะพูดรายละเอียดอีกแนวคิดต่อไป แต่ต้องการแสดงให้เห็นเสียก่อนว่าเหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้นได้ก็เพราะเรามีผู้นำที่นำได้และมีโอกาสที่จะสื่อสารความเชื่อร่วมกันได้และทำตามสิทธิในรัฐธรรมนูญได้

แนวความคิดที่สองคือ แนวความคิดทางจิตวิทยาสังคมคือ ทฤษฎีเพิ่มค่า² หลักของทฤษฎีเพิ่มค่าคือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ว่าเราเรียกว่าเป็นพฤติกรรมร่วม (collective behavior)

² Smelser, N.J. *Theory of Collective Behavior*, The Free Press, N.Y. 1962, Chs. III-V: VIII-X.

ไม่ว่าจะเป็นในรูปกลุ่มประท้วงหรือมองในแง่ขบวนการที่มองไม่เห็น มันมีสิ่งที่เป็นตัวกำหนดหลายตัว และมันไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกันทีเดียวหรือมีอยู่พร้อมกันทีเดียว แต่มันจะมีการคลี่คลายเป็นลำดับในลักษณะที่พอกพูน เป็นเรื่องที่จะทำนายพฤติกรรมร่วมโดยดูจากตัวกำหนดแต่ละตัวที่พอกพูนขึ้นมา หมายความว่า ถ้าเรารู้ตัวหนึ่งโอกาสที่จะทำนายเกือบจะไม่มีเลย พอเรารู้ตัวที่สองเราพอจะมองเห็นบ้างเพิ่มตัวที่สามก็มองเห็นได้ชัดขึ้นและโอกาสที่จะทำนายก็มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งครบทุกตัวจึงจะบอกได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น

ตัวแรกเป็นคำที่หาความหมายภาษาไทยบัญญัติศัพท์ได้ยาก มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างที่จะอำนวยให้ว่าจะทำให้มีพฤติกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ได้ เขาเรียกว่า structural conduciveness ถ้าเราแปลตามความหมายน่าจะเป็นโครงสร้างมันอำนวยให้ ในแง่ของพหุภาพมีพหุโครงสร้างทางการเมืองมันเอื้ออำนวยให้ที่จะมีการออกมาโต้แย้ง ประท้วงออกมาทำสิ่งต่าง ๆ เช่น เขียนจดหมายไปลงหนังสือพิมพ์ ฯลฯ มีช่องทางเปิดให้ conduciveness ที่น่าจะพูดถึงในทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้จะขอยืมความคิดของเอลมอลด์มาใช้คือ³ มีการพูดถึงกระบวนการสองอย่างที่มีอยู่ในโครงสร้าง กระบวนการที่เรียกว่า interest articulation และ interest aggregation ซึ่งทั้งสองอันมีอยู่ในโครงสร้างการเมืองของไทยก็เป็นช่องทางที่จะรวบรวมความต้องการ ความปรารถนา ความข้องใจ ความทุกข์เข้ามาไว้อยู่ในกระบวนการแรก เพราะฉะนั้นฝ่ายที่จะรับเข้ามาคือ พวกที่ทำหน้าที่ลอบบี้และกลุ่มกดดันต่าง ๆ ตลอดจนข้าราชการบางประเภท ส่วน aggregation นั้น คือ รับที่จะไปพิจารณาซึ่งน้ำหนัก วิเคราะห์ ออกมาเป็นนโยบายหรือตัดสินใจปัญหา คือ พวกรัฐสภา กลุ่มการเมือง พันธมิตรชั่วคราว แต่น่าสังเกตว่า พรรคการเมืองจะทำหน้าที่ทั้งสองแบบในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นความเดือดร้อน คับข้องใจต่าง ๆ ก็สามารถระบายไปให้ผู้ที่ทำหน้าที่ได้รับไปพิจารณาแก้ไข สิ่งที่ยากจะเน้นคือ มันเป็นปัญหาได้ไม่รู้จักหมดตรานที่มันยังอยู่ คือ การที่เราพัฒนาสังคมไปโดยที่สถาบันทางสังคมไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ที่มาซ้อนกันก็คือ ทหารกับการเมืองสองสถาบันนี้ไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด เหมือนในตะวันตก พวก neo-functionalists เรียกว่า incomplete differentiation ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ เราไม่มีการควบคุมทหารโดยพลเรือนซึ่งไม่เหมือนตะวันตก รัฐมนตรีกลาโหมเป็นพลเรือนได้ ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนคือ กรณีทรูแมนสั่งปลดแมคคาร์เธอร์ ที่น่าสนใจคือ แมคคาร์เธอร์ กลับไปอย่างฮือว่ ทั้ง ๆ ที่โดนปลดแล้วก็ได้ไปปราศรัยที่สภาองเกรสตำหนิประธานาธิบดี แต่ก็ไม่มี

³ Almond, G.A. "Introduction A Functional Approach to Comparative Politics," in Almond and Coleman (eds.), *The Politics of the Developing Areas* (Princeton, 1960), pp. 16 ff.

ผลกระทบกับอำนาจของประธานาธิบดี เพราะไม่มีพวกทหารออกมาแสดงอารมณ์ร่วมทำท่ายอำนาจหรือคิดจะยึดอำนาจ ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาสถาบันที่แยกจากกันได้อย่างเด็ดขาดระหว่างการเมืองกับกองทัพ ซึ่งต่างจากประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา

นอกจากนั้นเขายังดูที่ช่องทางต่างๆ ที่จะแสดงความไม่พอใจ ความคับข้องใจต่างๆ ว่า มีช่องทางใดบ้าง ถ้ามีช่องทางที่จะแสดงออกโอกาสที่จะมีการต่อต้านอย่างเปิดเผยก็ยิ่งจะมีมากขึ้น กรณีของพฤษภาทมิฬฝ่ายต่อต้านมีโอกาสดำเนินช่องทางต่างๆ ได้ ยกเว้น วิทยุกับโทรทัศน์ อันที่เป็นตัวชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นแบบปกติหรือมีการใช้กำลัง ก็คือการเข้าถึงช่องทางที่จะเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีระเบียบแบบแผนหรือไม่ ในทางกลับกันสามารถเข้าถึงช่องทางอื่นนอกรูปแบบหรือไม่ เหมือนๆ กับทฤษฎีทางด้านพฤติกรรมเบี่ยงเบนซึ่งบอกว่าคนเราจะทำผิดได้มิใช่เพราะว่าโอกาสที่ถูกที่ควรถูกปิดเท่านั้น แต่หมายถึงช่องโอกาสที่ไม่ชอบไม่ควรจะต้องเปิดให้ด้วย (จากการรับรู้ของผู้ที่คิดจะทำ) เรื่องข่าวลือก็มีบทบาทมากในการทำให้ขบวนการนี้ดำเนินไปโดยเฉพาะในตอนท้ายฝ่ายต่อต้านจะแย่ง มีข่าวลือว่าพลเอกเปรมนำกำลังทหารมาช่วย หรือจากข่าวผู้จัดการรายวันที่ระบุว่ามียาทหารยศพลสตรีก่อการต่อต้านอยู่บนตึกกองบัญชาการกองทัพภาคที่ 1 ซึ่งต่อมาได้รับการปฐนาเป็นแม่ทัพน้อยที่ 1 ซึ่งข่าวลือมีส่วนช่วยทั้งในทางที่ดีและไม่ดี

นอกจากนี้ยังจะต้องรู้ตัวกำหนดที่สองคือ ความตึงเครียดในเชิงโครงสร้าง อันแรกคือ เรื่องของการถูกรีดรอน ไม่ว่าการรีดรอนนั้นจะเป็นจริงหรือจากการรับรู้ หรืออาจจะเป็นการคุกคามข่มขู่ของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งก็จะเป็นไปตามเงื่อนไขของตัวแปรอันแรกคือ ตัว conduciveness แต่เราไม่สามารถโยงเข้าหากันได้โดยชัดเจน มีการพิจารณาถึงเครื่องมืออำนาจให้เกิดวิถีทางที่จะบรรลุเป้าหมาย ความคลุมเครือในสถานการณ์ทำให้การแปลความหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือวิถีทางที่นำไปสู่เป้าหมายมีหลายทางและขัดแย้งกันเอง สิ่งเหล่านี้คือ strain ทั้งสิ้น ความเสียหายจากการทำรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ มีส่วนทำให้นักธุรกิจเข้ามามีส่วน สิ่งนี้มีมานานมันเป็นคล้ายๆ วัฒนธรรมไทยก็คือ การเมืองเข้ามาแทรกแซงการกำหนดบทบาทการให้รางวัลที่ไม่เป็นธรรม ในหมู่ทหารก็มีความรู้สึกเรื่องการเล่นรุ่น วงจรอุบาทว์ที่หมุนเวียนระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ

มองในแง่ norm ระบบบรรทัดฐานของเรายังมีความไม่ธรรม ไม่เหมาะสมอยู่เยอะ บางอย่างควรจะแก้ไขเมื่อสังคมเปลี่ยนไปก็ไม่ได้แก้ นอกจากนั้นการบังคับใช้กฎหมายก็ย้อนยานหรือไม่ค่อยเส้นคงวา และที่อยากจะพูดเป็นพิเศษคือมีคนพูดมาตลอด แต่มันแปลกคือ ในช่วงปี 35 มันหายไป คำนี้คือ นโยบายยอมอยู่เหนือเหตุผล นี่คือ strain ที่สำคัญ เพราะโดยปกตินโยบายจะ

ต้องมาจากเหตุผลที่ผ่านการไตร่ตรองมาแล้ว และคำที่ได้ยินมานานาคือ ทำตามอำเภอใจ นี่ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิด strain ในเชิงบรรทัดฐาน

ในด้านการเมืองเราไม่เคยเจอรัฐบาลที่ถูกควบคุมโดยฝ่ายค้านอย่างแท้จริงเลย เพราะว่า เป็นระบบเสียงข้างมาก กรรมการก็เป็นคนของรัฐบาล ในด้านนี้ก็เป็นปัญหาที่สำคัญของการเมือง ด้านค่านิยมก็มี strain โดยเฉพาะค่านิยมเป็นการขยายตัวออกมาจาก strain แบบอื่นคือ การที่เราขังใจ คับข้องใจในบรรทัดฐานต่าง ๆ ก็นำมาสู่การขังใจในค่านิยมด้วย อย่างเช่น การซื้อขายเสียงมันนำมาสู่ความขัดแย้งในแง่ของความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ซึ่งเป็นค่านิยม เพราะฉะนั้นในการที่เราต่อต้านการซื้อขายเสียงก็คือ การต่อต้านในเชิงค่านิยมด้วย ความขัดแย้งที่สำคัญเป็นวัฒนธรรมแบบไทย ๆ ก็คือ obedience กับความถูกต้องชอบธรรม พรรคการเมืองบังคับอยู่ในตัวว่าลูกพรรคจะต้องเชื่อฟัง obedient ข้าราชการที่ไม่พอใจนายก็ไม่สามารถแสดงได้ จึงทำให้นักการเมืองดี ๆ ในพรรครัฐบาลในขณะนั้นไม่กล้าแสดงออก จึงเป็นการปิดโอกาสของคนเราในความรับผิดชอบ

ตัวกำหนดตัวที่สามคือ การแพร่กระจายความเชื่อออกไปในวงกว้าง ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยสื่อมวลชนเป็นหลัก นอกจากนี้ก็มีการอภิปราย การปราศรัย และสาธารณชนยังไม่แน่ใจว่าการกระทำในลักษณะที่เปิดเผยมต่อต้านจะเป็นอันตรายต่อตนเองอย่างไร ก็เป็นสิ่งที่ผู้ที่อยู่ในขบวนการต่อต้านจะต้องให้ความรู้ความเข้าใจว่าการตอบสนองต่อ strain ที่เหมาะสมนั้นเป็นอย่างไร และทำได้ในกรอบของกฎหมายความชอบธรรมอย่างไร แล้วความเชื่อที่ระบาคออกไปก็ต้องแก้ความคลุมเครือของสถานการณ์พยายามที่จะชี้ให้เห็นจุดที่มันขัดเจนที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม อันแท้จริง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยเวลากว่าที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกันได้ในที่สุดความเชื่อร่วมกันว่า “สุจินดา” ต้องออกจึงเกิดขึ้นในหลายจังหวัด เห็นพลอย่างชัดเจนขึ้นจึงมีการต่อต้านอย่างชัดเจน และมันก็ขึ้นอยู่กับฝ่ายรัฐว่าจะป้องกันอันนี้ได้หรือไม่ ซึ่งเราจะพบว่าสามารถทำได้ บางส่วนคือ ทำให้ประชาชนที่ไม่กล้าออกจากบ้านมีจำนวนมาก อาจจะมากกว่าคนที่ออกมา เพราะคิดว่าการกระทำอย่างนั้นไม่เหมาะสมหรือเสี่ยงเกินไปแต่ในส่วนที่กล้ากระทำได้แก่ตัวอย่างเช่น นายจ้างก็เป็นใจให้คนของตนไปร่วมการชุมนุม มีการหยุดงานเพื่อให้ไปร่วมการชุมนุม แจกเบี้ยเลี้ยงให้อีก ซึ่งเป็นสิ่งเหลือเชื่อที่รัฐบาลคิดไม่ถึง ซึ่งคุณหญิงสุพัตรา เคยอภิปรายว่า พลเอกสุจินดาเคยพูดกับคนที่ให้คำปรึกษาว่า “คุณคิดแบบพลเรือน ผมปราบได้” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเขาประมาทประเมินสถานการณ์ผิดพลาด

⁴ การอภิปรายที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตัวแปรที่ 4 คือ เมื่อมีความเชื่อสูงจนมกหรือเวลาอย่างเดียวกคือตัวจุดชนวนซึ่งในเหตุการณ์นี้มีเยอะมากตั้งแต่การร่างรัฐธรรมนูญหมกเม็ด เป็นการเริ่มต้นการชุมนุมของคนที่สนามหลวง การเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ ยุติธรรม การตั้งรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรมที่สำคัญคือ การที่พลเอกสุจินดา รับเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการตอกย้ำ strain ที่มีอยู่แล้วเรื่องเสียชีพออย่างเสียสัตย์ กลายเป็นเสียสัตย์เพื่อชาติ จึงทำให้เกิดปฏิกิริยามากขึ้น และกรณีที่น่ายบรรหารออกมาปฏิเสธมติการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ตัวจุดชนวนทางฝ่ายต่อต้านก็มีคือ คุณฉลาด พลตรีจำลอง อุดขาว โดยเฉพาะในรายหลังเป็นการสร้างพลังให้คนที่ศรัทธาออกมามากขึ้น เพราะไม่รู้ว่ำนนี้คือ tactics แต่คนที่ควรจะให้เครดิตคือคุณฉลาดที่เคยบอกตั้งนานแล้วว่าการนั่งประท้วงโดยคนล้าน สองล้านไม่มีผลอะไร จะต้องสร้างแรงบีบอื่น ๆ ด้วย คือการเคลื่อนที่ แสดงว่าตัวจุดชนวนนั้นมีทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายต่อต้าน

สิ่งที่ตามมาอีกก็คือ การระดมคน ที่จริงมีการระดมมาก่อนแต่ไม่เต็มรูป พอมีตัวจุดชนวน ขบวนการก็เกิดขึ้นชัดเจน เหมือนตอน 14 ตุลาคม 2516 กรณีสำคัญที่ทุ่งใหญ่เป็นตัวจุดชนวนที่สำคัญ ต่อมาก็คือจับผู้นำการประท้วง 13 คนผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ จึงได้เกิดการเคลื่อนไหวออกมา การที่จะระดมคนได้นั้นจะต้องอาศัยผู้นำ การศรัทธาในตัวผู้นำมีความสำคัญยิ่ง และความสำเร็จของขบวนการนี้ ตัวแปรตัวสุดท้ายคือการควบคุมทางสังคม (social control) ซึ่งเราก็อธิบายว่าเขาพยายามที่จะขัดขวางทุกอย่าง แต่ทำที่ที่ไม่ประนีประนอมทำให้โอกาสการเจรจาหมดไป ที่จริงน่าจะเจรจากันได้ แต่เนื่องจากเขามองว่าฝ่ายต่อต้านเป็นศัตรูที่พยายามจะโค่นล้ม จึงไม่เปิดโอกาสที่จะให้เจรจา คือถือเอาความขัดแย้งเป็นเป้าหมายไม่ใช่วิถีทาง ถ้าเราจะสรุปในตอนนี้อยู่ในแง่ social movement คงยังไม่สมบูรณ์ เพราะสิ่งที่เราได้มายังน้อยเมื่อมองถึงประชาธิปไตยในระยะยาวเพราะเรายังต้องมีเรื่องที่จะต้องปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ และระยะยาวเราจะต้องให้การศึกษากับประชาชนเพื่อใช้วิจารณญาณในการเลือกผู้แทนราษฎรโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งใด ถึงแม้ทฤษฎีนี้จะอธิบายได้มาก แต่ผลสุดท้ายที่จะเกิดขึ้นยังมองไม่เห็น ผมเองทั้งชีวิตนี้ก็คงจะไม่เห็น บางคนคิดว่าแค่นี้ก็พอแล้ว อย่าไปเรียกร้องอีกเลยให้มันจบสิ้นไป มีเยอะทีเดียว แต่ในความรู้สึกของผมคือ มันจำเป็นต้องเลือกจะเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ให้สองอย่างมาอยู่ร่วมกัน เพราะมันเป็นการรอจังหวะแค่นั้นเอง วันดีคืนดีก็ลุกขึ้นมาตีหัวเรา แต่มติมหาชนจะยอมให้เปลี่ยนถึงขนาดไหน อันนี้สำคัญมองในแง่ที่มันไม่สามารถพัฒนาไปได้อย่างสมบูรณ์ ไม่เห็นความหวังที่ชัดเจน ยังมีพวกไพร่พวกหมอดูทำนายว่าผู้สูญเสียอำนาจจะได้กลับมาอีกจะนองเลือดกันอีก ก็ยังอยู่ ผมขอยุติไว้แค่นี้เพื่อที่จะได้แลกเปลี่ยนความเห็นกันต่อไป

การอภิปรายขั้วถาม

- นิสิต** : ที่อาจารย์พูดถึงกรณีของการควบคุมกองทัพโดยพลเรือนนั้นกรณีของนายกรัฐมนตรี อานันท์ได้เริ่มต้นทำ ถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่จะควบคุมกองทัพหรือไม่
- ดร.เสรีน** : เป็นเรื่องพิเศษเฉพาะกิจและการทำครั้งนี้ก็อาศัยคุณบรรจบและบ๊ิกเสือเป็นหลัก และได้ไฟเขียวจากพลเอกเปรมด้วย การโยกย้ายจึงเกิดขึ้นครั้งใหญ่ ที่จริงแต่เดิม ไม่ไปรายชื่อเหล่านี้ บ๊ิกเดย์คงอยู่ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด
- นิสิต** : ผมมีความสนใจในประเด็นขององค์กรศาสนา ตอนพลเอกสุจินดาขึ้นมาจะแอบอิง องค์กรศาสนามากและเป็นเงื่อนไขตัวหนึ่งที่เอามาใช้
- ดร.เสรีน** : เหมือนกรณี 6 ตุลาคม ถนอม-ประภาส เข้ามาได้ก็เพราะการเข้ามาบวช
- นิสิต** : ผมว่ามันน่าห่วงที่มีคนพูดว่าปลายปีนี้อาจจะมีการนองเลือด เพราะสถาบันนี้ยังคงมีบทบาทกำหนดความคิดของชาวบ้านอยู่มาก ผมว่ากลุ่มอภิรักษ์จักรียังไม่น่ากลัวเท่ากับกลุ่มนี้
- ดร.เสรีน** : ผมว่าเราดูที่ลูกเสือชาวบ้านก่อน มันน่าแปลกในกรุงเทพฯ คนที่คุมลูกเสือชาวบ้านมาอยู่ฝ่ายพลตรีจำลองเรื่องนี้พอเบาใจได้บ้าง
- ศ.ประเสริฐ** : ที่นิสิตพูดถึงองค์กรศาสนานั้นหมายความว่าอย่างไร
- นิสิต** : คือผมมองว่ามันน่าแปลกองค์กรศาสนาแสดงสองบทคือ ตอนที่สุจินดาเป็นใหญ่ องค์กรสงฆ์แสดงความคิดเห็นเรื่องศาสนาใหม่ สันติอโศก แต่พอสถานการณ์เริ่มพลิก รุ่งขึ้นมีการสวดเจริญพระพุทธมนต์และมีกรณีของสงฆ์ที่ออกเผยแผ่ศาสนาได้มีการพูดถึงกรณีเหตุการณ์พฤษภาทมิฬและเราก็ไม่รู้ว่าเป็นกลุ่มใด และมีกรณีของผู้ที่แต่งตั้งเป็นลูกเสือชาวบ้านได้มาพูดกับหลานผมซึ่งพยายามชี้ว่า พลตรีจำลองเป็นคนผิด แต่ผมไม่รู้ว่าจะปรากฏการณ์มีมากน้อยแค่ไหน
- ดร.เสรีน** : เราต้องเข้าใจว่าคนเราบางส่วนจะเลือกรับรู้ บางทีอาจจะเป็นการบังเอิญ แต่ถ้ามีการบังเอิญอย่างนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็เป็นเรื่องที่น่ากลัว
- ศ.ประเสริฐ** : ที่จริงพระส่วนหนึ่งคงมีความเชื่อเรื่องพลตรีจำลองจะตั้งศาสนาใหม่
- นิสิต** : ผมติดใจอยู่ประเด็นหนึ่งที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ศาสนาไม่มีส่วนช่วยอะไร ได้เลยหรือ ไม่ได้ช่วยกระตุ้นว่าเราไม่ควรจะฆ่ากันเลยหรือ

ดร.เสริน : ผมว่าทุกศาสนาเหมือนกันสอนไม่ให้คนฆ่ากัน แต่ในทุกศาสนาก็มีตอนที่ฆ่ากันแล้ว มันไม่คิดกันหรอก มันมีปัจจัยอย่างอื่นอีกมาก

ศ.ประเสริฐ : รายงานสอบสวนของตำรวจเป็นอย่างไร

ดร.เสริน : ทุกอย่างเป็นความลับหมด เมืองไทยเป็นอย่างนี้แหละ เราไม่มีโอกาสรับรู้

ดร.ฉันทนา : ที่อาจารย์นำแนวคิดทฤษฎี 2 อย่างมาใช้อธิบายไม่ทราบว่าจะทำไมอาจารย์คิดว่าการอธิบายของสองทฤษฎีนี้จึงเกี่ยวข้องกับลักษณะของสังคมไทย และน้ำหนักของทฤษฎีนี้ในเรื่องของความขัดแย้งกับตัวกำหนดต่าง ๆ ทางจิตวิทยาสังคมมันเกี่ยวข้องกับอาจารย์แยกใช้อธิบายหรือใช้ทั้งสองอันมีส่วนในการอธิบายร่วมกัน โดยคิดว่าสังคมไทยเป็นสังคมของความขัดแย้งหรือเปล่า โดยเฉพาะกระแสการพัฒนาที่ผ่านมา ไม่ทราบว่าน้ำหนักในเชิงของการอธิบายเป็นอย่างไร

ดร.เสริน . ที่จริงถ้าจะมองในระดับการวิเคราะห์มันต่างกันเล็กน้อย เพียงแต่ว่ามันเป็นระดับมหภาคด้วยกัน เพียงแต่ว่าไม่ได้แรงให้เห็นถึงกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างเหตุกับผล แต่ทฤษฎีสังคมวิทยาทั้งหลายมันมักจะมีตัวร่วมเสมอ อย่างเช่นพวก functionalist กับพวก conflict ไม่ใช่จะไปคนละทางเป็นเส้นขนาน คนบางคนมองว่าพวก conflict ก็คือ functionalist ที่เอาหัวทิ่มดินนั่นเอง และ neo-functionalist เห็นชัดเลย ไม่พูดเรื่อง consensus พูดแต่เรื่อง change จนกระทั่งเขาบอกว่าพวกนี้ไม่ใช่ neo แล้ว conflict นี่มันเป็นเนื้อในของสังคมมนุษย์ มันมีอยู่ทุกแห่งทุกหน conflict นี่มันเป็น social process ซิมเมลจึงไม่สนใจว่ามันจะมีผลในทางลบอย่างไร กลับไปสนใจว่ามันทำให้เกิด continuity ได้อย่างไร⁵ มันมีทั้งทางบวก ทางลบ มันพาดพิงถึงกันได้ ทาง conflict จะเน้นเรื่องแยกขั้ว แต่ value added บอกว่า มันจะแยกหรือไม่แยกขึ้นอยู่กับผู้นำ ลักษณะของผู้นำ แต่ว่าถ้ามาร์กซ์มาอ่านงานนี้ก็คงบอกว่าไม่ใช่งานของเขา เพราะว่าเขามีได้สนใจที่จะแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่มันเกิดสืบเนื่องมาเป็นลูกโซ่ เขาตั้งเป้าไว้เลยว่า contradiction ที่มีอยู่นั้นคือการเพาะเชื้อทำลายตัวมันเอง เพียงแต่รอระยะเวลา ซึ่งมันก็เป็น idea เดียวกันกับเรื่องการแพร่ความเชื่ออย่างเป็น

⁵ Turner, op.cit.

ระบบ แต่ว่าสำนวนที่ใช้มันต่างกัน อันนั้นมันเป็นเรื่องความสำนึก ถ้าพวกเขาใช้แรงงานหรือกรรมกรมีจิตสำนึกในผลประโยชน์อันแท้จริงของตัวเองร่วมกันได้อย่างแท้จริง นั่นแหละจึงถึงจุดที่จะโค่นล้มกันได้

ดร.ฉันทนา : ในสังคมไทยไม่ทราบว่าคุณอาจารย์มองว่าคนส่วนใหญ่ซึ่งถึง conflict ที่เป็นอยู่หรือเปล่า เพราะว่า การเคลื่อนไหวอันนี้มันเกิดขึ้นมาจากการจัดตั้งของขบวนการมีตัวนำ ผู้นำประเด็นขึ้นมา เราไม่รู้ว่าปรากฏการณ์อันนี้เป็นส่วนไหนของสังคมไทย ถ้าจะคิดว่ามันเกิดขึ้นทั้งกระบวนการในสังคมคงไม่ค่อยได้ แต่จะอธิบายว่าคนที่ออกมาแสดงความคิดเห็นทางการเมือง มาเรียกร้องอะไรต่าง ๆ เขาคำนึงถึง conflict ขนาดไหน และคนที่เข้าไปร่วมไม่น่าจะเป็นคนที่มี conflict ชัดเจนเหมือนกับ คนชั้นล่างหรือคนชั้นบน

ดร.เสริม อันนี้ก็มีการวิเคราะห์กันทางหน้าหนังสือพิมพ์อยู่บ้างแล้วว่า คนที่ไปชุมนุมมีอยู่หลายจำพวก พวกไทยมุงก็ไม่ใช่บ่อย พวกที่รู้สึกตัวไม่มีพลังอะไรแต่พอไปร่วมกันมาก ๆ มีพลังขึ้นมามันเป็นในแง่จิตวิทยา พวกที่มีความรู้สึกแปลกแยกจะชอบ setting แบบนี้เป็นเวทีที่เขาจะทำให้ตัวเขาสำคัญมากขึ้น แล้วความรู้สึกขัดแย้งมันมีหรือเปล่า อันนี้เราไม่เคยถามกัน แต่เราดูจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมันบ่งชี้ถึงความขัดแย้ง สังคมไทยไม่นิยมให้มีการแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเปิดเผย ให้มันหมักหมมกับถมจนถึงจุดแตกหักออกมาเป็นความรุนแรง เราจะพูดในแง่ความรักใคร่ปรองดองกันไว้หน้าหน้าเข้าหากัน ทั้ง ๆ ที่ในใจมันอยากจะฆ่ากัน และถ้าใครขัดแย้งกับใครก็จะเป็นศัตรูกันเลย มีศัพท์ของเอ็ดซีโอนี่ (Etzioni) เพื่อนของอาจารย์ประเสริฐเขาเรียก encapsulization คือเอามาใส่ในแคปซูล เป็นคำที่บอกว่าในประเทศตะวันตกเท่านั้นที่จะเอาสิ่งที่มันขัดแย้งกันอยู่มาบรรจุเข้าไว้ด้วยกันให้อยู่ด้วยกันได้ และควบคุมการแสดงออกไว้ไม่ให้มันรุนแรงหรือเกินเลย⁶ บ้านเราก็พยายามจะ encapsulize เหมือนกัน แต่กลับปล่อยให้พวกหนึ่งตีกลองอยู่แล้วบอกว่าให้รักกันไว้ พวกคนที่ตายเราก็รู้เลยว่าบางคนตายโดยบังเอิญ แต่มันก็มีคนยิงกราดให้ตาย และคนตายเป็นคนได้ส่วนใหญ่ ที่จริงเราไม่จำเป็นต้องไปปลุกให้มันรู้สึกตัวขัดแย้งหรอก ถ้ามันกระทบตัวเองจะรู้สึก

⁶ Etzioni, A. *The Active Society*, The Free Press, 1968, pp. 586-588.

นักธุรกิจรุ่นใหม่เขาไม่เคยอยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์เขามาโดยลำแข้งของเขาเอง ไม่เคยไปเกาะใคร พอเขาถูกกระแทกเขาก็ทนไม่ไหว ที่จริงตอนแรกเขาไม่ชอบ พลตรีจำลองชะด้วยซ้ำที่ทำให้การค้าธุรกิจชะงักงัน

นิสิต : ผมมีความเห็นว่าการขัดแย้งนี้เป็นความขัดแย้งของคนสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งยึดถือความถูกต้องเป็นหลัก อีกกลุ่มยึดความชอบธรรมเป็นหลัก และมันก็จะเกิดลักษณะอย่างนี้ต่อไป เราจะยึดอะไรเป็นหลักในการตัดสินใจตัดสินใจในประเด็นนี้ และอีกเรื่องคือ differentiation ที่อาจารย์ว่าจะเกิดขึ้นในเมืองไทยได้หรือไม่

ดร.เสริน : ผมบอกได้ว่าไม่สมบูรณ์ บางคนเขาอาจจะพูดในแง่ที่ว่าในขณะที่เศรษฐกิจพัฒนาไปได้มากและเร็ว แต่การเมืองยังล้าหลัง ในแง่ของสามัญสำนึก ในกองทัพเองก็เช่นกันภายในสถาบันมันพัฒนาไปพวกหนึ่งเท่านั้น อีกพวกหนึ่งยังเหมือนกับคนป่าไม่รู้เรื่องเลย ถ้าเราดูการสร้างกองทหารหน่วยพิฆาตนี้ขึ้นมาอย่างไร จะพบเลยว่าเขาตั้งใจทำให้เป็นเหมือนหุ่นยนต์ตั้งแต่แรก เอาหลัก resocialization หลังจากที่ได้ล้างความคิดความเชื่อเก่าๆ ออก⁷ ยึดถือเฉพาะนายคนเดียว คำสั่งของนายก็เหมือนคำสั่งของพระเจ้า

นิสิต : แล้วความถูกต้องกับความชอบธรรมพอเจอแล้วเราจะยึดเอาอะไร คือฝ่ายหนึ่งยึดถือความถูกต้องว่าตนมาจากการเลือกตั้งในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งอ้างความไม่ชอบธรรม

ศ.ประเสริฐ : ที่จริงความถูกต้องคือความชอบธรรม ในสังคมวิทย์มันก็เกี่ยวกัน ศาลอาจจะตัดสินปล่อยจำเลย แต่จริงๆ เขาเป็นอาชญากร

ดร.เสริน : สังคมไทยมักจะไม่ว่าว่าคนมันมาอย่างไร ไปถึงเป้าหมายอย่างไร ดูว่าถึงแล้วหรือยัง ถ้าถึงแล้วก็กราบไหว้ ยกย่อง อันนี้ก็เหมือนกันเขาไม่ว่าว่ากฎหมายนี้มันออกมาหมกเม็ดหรือเปล่า ถ้าพิจารณาจะมองเห็นว่ามันไม่ชอบธรรม เผด็จการสร้างกฎหมายได้ทุกวันเพื่อปกป้องตัวเอง

รศ.สุริยชัย : ผมรู้สึกว่าการตอบอย่างพฤษภาทมิฬคำอธิบายที่อาจารย์พูดมา ความจริงมันเป็นมุมแห่งการตีความ อาจารย์พูดถึงการตีความ บางเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้วยังไม่มีคำตอบ มันเกิดขึ้นแล้ว

⁷ ดู Dornbusch, S.M., "The Military Academy as an Assimilating Institution", *Social Forces*, 1955, Vol. 33, pp. 316-321.

- ดร.เสริน** : ฝรั่งเศสส่ง ออกทีวีสามวันซ้อน ตอนที่ในหลวงรับสั่งเรียกสองคนเข้าไปนั่งพับเพียบ มันบอกว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ในโลกนี้ โฆษกฝรั่งเศส บอกว่าเหมือนพ่อเรียกลูกที่ทะเลาะกันมาด่า แล้วเมืองไทยมันจบตรงนี้ทุกครั้ง
- รศ.สุริชัย** : ผมรู้สึกว่าคุณอธิบายต่อพฤษภาคมมีมันคลี่คลายตลอดเวลาที่เราพิจารณา มันอยู่ มันมีตัวแปรต่าง ๆ และมันเป็น process และการตีความก็เป็น process ในตัวมันคนพวกหนึ่งพยายามที่จะบอกว่ามันเป็นภาพที่กาลิหรือภาพทาร์น แต่จริง ๆ แล้วมันซับซ้อนมากหลาย ๆ อย่างประกอบกัน การตีความต่อเรื่องนี้น่าจะมี ความหมายทางวิชาการอยู่มากทีเดียว ประเด็นที่อาจารย์ปรารภ ผมรู้สึกว่ามี ความสำคัญคือ จนถึงพฤษภาคมไม่สนใจว่ามันมาอย่างไร ขอให้มันใหญ่แล้วก็ กราบไหว้ได้ สังคมไทยเป็นสังคมของการฉวยโอกาส บางคนบอกว่าเป็นรัฐบาล สัมปทาน แต่ถึงเดือนพฤษภาคมมันมีการเปลี่ยนบางอย่างคือเรื่องความชอบธรรม ไม่ใช่แค่เรื่องถูกกฎหมายหรือไม่ถูกกฎหมาย ข้ออ้างว่าถูกกฎหมายอย่างเดียว มันฟังไม่ขึ้น ปัญหาความชอบธรรมมันน่าสนใจกว่า คำว่า บรรทัดฐาน ความชอบธรรม มันเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยพลังในสังคม มันไม่ใช่การ ตีความโดยประธานรัฐสภา หรือตุลาการรัฐธรรมนูญ มันน่าสนใจอาจารย์พูดว่า มันเปลี่ยนบรรทัดฐาน ซึ่งแต่ก่อนเรามีการฉวยโอกาสทางการเมืองเยอะ แต่ ตอนนี้นักในสังคมมีความรู้สึกเห็นพ้องต้องกันในบรรทัดฐานบางอย่างมันเป็น หัวเลี้ยวของจริยธรรมทางการเมือง
- ดร.เสริน** : ในวงการกฎหมายมันก็ incomplete differentiation ถ้ามันสมบูรณ์มันไม่ จำเป็นต้องมีตุลาการรัฐธรรมนูญหรอก เพราะศาลปกติที่มีอยู่ควรทำหน้าที่อันนี้
- นิสิต** : ทำไมในกรณีนี้ลงความเห็นว่าเป็นการทำเกินกว่าเหตุ ทำไมไม่คิดว่าเป็นคือ มาตรการเหมือนกรณี 14 ตุลาคม
- ดร.เสริน** : คำว่า มาตรการมันเป็นคำที่แฝงด้วยอารมณ์ใช้ในลักษณะที่ประนามกันมากกว่า เพราะฉะนั้นเวลาที่ศาลตัดสินเขาจะไม่ใช้คำนี้ ในแง่ตำรวจใช้อำนาจเกินขอบเขต แล้วถูกสอบสวน เราจะเรียกเขามาตรการหรือเปล่า ถึงแม้จะมีการตายเกิดขึ้นเราก็ เรียกไม่ได้ แต่เราเอาผิดเขาได้ในแง่ที่ใช้อำนาจเกินขอบเขต หรือจะเรียกร้อง ค่าเสียหายได้อีกในทางแพ่ง

- รศ.สุริชัย : ในคดีอาญาที่ว่าอย่างกรณีฆ่าเด็ก 13-14 ขวบ ชื่อโจ้ ซึ่งถูกยิงขณะช่วยแม่ชนผัก ผลไม้ตอนตี 3 ที่ตลาดสะพานขาว ก็ยังไม่ได้ดำเนินการอะไรในทุกวันนี้ แต่ที่เขาโยกย้ายมันเป็นเรื่องการพิจารณาในแง่การใช้อำนาจหน้าที่
- ดร.เสริน : ในสังคมฝรั่ง ถ้าเอาผู้ต้องหาไปประจานในตลาด ไปทำให้เขาเสื่อมเสียชื่อเสียง เขาเล่นงาน ทั้งๆ ที่เขาเป็นคนดีนะ แต่เขาได้รับความคุ้มครองมาก
- นิสิต : อาจารย์พิจารณาจากปฏิกิริยาของชนชั้นกลางว่าเหตุการณ์นี้มันแสดงถึงว่าสังคมไทยมีพัฒนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาจะมองสังคมจะมองในแง่ social control เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
- ดร.เสริน : สิ่งที่คนเขาชื่นชมมากก็คือ เราได้กำลังของสังคมรุ่นใหม่คือ ชนชั้นกลางมันมีข้อสมมติมานานแล้วว่าความมั่งคั่งมันจะนำไปสู่การขยายตัวของชนชั้นกลาง และเมื่อชนชั้นกลางมีจำนวนมากขึ้นๆ ก็จะไปสู่ความสอดคล้องทางค่านิยมของคนในสังคม ความคิดที่จะล้มล้างแบบรัฐประหารหรือแบบถอนรากถอนโคนก็จะหมดไป เราควรจะมีชนชั้นกลางที่เข้มแข็งเป็นหลักประกันประชาธิปไตย
- ดร.วิทวัส : วันนี้เป็นข้อพิสูจน์ว่าความสนใจในเรื่องนี้มีอยู่ ทำให้พวกเราที่เรียนสังคมวิทยาตื่นตัวขึ้น เห็นคุณค่าของสังคมวิทยามากขึ้น เพราะได้ยินได้ฟังการวิเคราะห์แบบสังคมวิทยา มีทฤษฎี มันได้คำอธิบายดีกว่าการพูดแบบใช้สามัญสำนึก